

Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi

*Institute of Public Administration
Journal of Social Sciences*

Kış/Aralık 2021 Sayı 1

TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİLER ARASI REKABET EŞİTLİĞİNİN İLGİLİ MEVZUAT AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

**Evaluation of Competitive Equality between Political Parties in the Context of
Relevant Legislation in Turkey**

Öğr. Gör. Berkan GÜNGÖR
Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğü
Kastamonu/TÜRKİYE
bgungor@kastamonu.edu.tr

0000-0002-6135-2793

Prof. Dr. Erol TURAN
Kastamonu Üniversitesi, İİBF, SBKY
Kastamonu/TÜRKİYE
eturan@kastamonu.edu.tr

0000-0003-0343-7622.

Geliş Tarihi/Received: 01.06.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 21.08.2021

Atıf/Citation

Güngör, B. Turan, E. (2021). Türkiye’de Siyasi Partiler Arası Rekabet Eşitliğinin İlgili Mevzuat Açısından Değerlendirilmesi. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. (1), 193-216.

Öz

Siyasi parti, bir program etrafında bir araya gelmiş insanların oluşturduğu, iktidar amaçlarını gerçekleştirmek için halkın desteğini arayan, iktidarı halkın desteğiyle ele geçirmeye çalışan örgütlerdir. Demokratik hayatın en temel taşlarıdır. Siyasal partiler, toplumun değişik kesimlerinin istek ve tercihlerini derleyerek siyasal sisteme aktarmaktadırlar. Toplumun söz konusu talepleri kendi içinde oldukça dağınık bir görünüm arz etmektedir. Bu taleplerin uygulamaya geçirilmesi için belirli bir biçimde formüle edilmeleri, yani politikalara dönüştürülmeleri gerekmektedir. Siyasal partiler, amaçları ve bu amaçlara ulaşmak için gerekli plan ve programı oluşturarak siyasi sistem içinde dolaşıma sokarlar. Bunlar aynı zamanda siyasal partinin iktidara geldiği zaman uygulamayı taahhüt ettiği programı oluşturmaktadır. Halk iradesi ile devlet yönetimi arasında köprü niteliği taşırlar. Siyasal partiler, eylem, program ve yöntem vs. açısından değerlendirildiğinde bunların, benzer işlevleri yerine getirmekle birlikte aralarında farklılıklar olduğu görülür. Kurucuların, milletvekillerinin, seçmenlerin bir yandan; örgütlerinin, ideolojilerinin diğer yandan bu farklılaşmayı meydana getirdiği söylenebilir. Ayrıca tarihsel ve bölgesel durumlarda partilerin tutum ve davranışları konusunda değişik etkiler doğurmaktadır. Bu gibi durumların bir araya toplanıp parti sınıflamalarına gidilmesi, siyaset biliminin uğraşı alanına girmiştir. Temsili demokraside temsil siyasal partinin önemli bir işlevi olmaktadır. Temsili kurumsallaştıran siyasal partilerdir. Bu yüzden siyasal partilerin asli işlevi, halkı temsil etmektir. Temsil, siyasal partilerin hem üyelerinin hem de seçmenlerinin görüşlerini ve tercihlerini siyasal sisteme taşımaları anlamına gelir. Siyasal partiler, sadece ortaya koydukları fonksiyonların çeşitliliği (temsil etme, uzman yetiştirme, çıkarların bir araya getirilmesi vb.) yüzünden değil, aynı zamanda partilerin birbirleri arasındaki rekabet ve kendi içlerindeki karmaşık ve karşılıklı ilişkilerin siyasal sistemleri pratikte etkileme ve sistemleri yapılandırmada kritik olduğu için de önemlidirler. Bu ilişkiler ağına parti sistemi denmektedir. Farklı parti sistemlerini birbirinden ayırt etmenin en bilindik yolu, iktidar için birbiriyle yarışan partilerin yasal mevzuattaki rekabet eşitlikleri veya eşitsizliklerinin var olup olmadığının tespit edilmesidir. Türkiye’de de ilk defa 1961 Anayasası ile siyasi partiler anayasal bir nitelik kazanmışlardır. Ardından Siyasi Partiler Kanunu ile siyasi partiler hakkında kapsamlı yasal düzenlemeler yapılmıştır. Keza Milletvekili Seçim Kanunu ve birçok mevzuatta siyasi partiler üzerine düzenlemeler yapılmıştır. Aslında siyasi partiler ile ilgili düzenlemeler Cumhuriyet öncesinden beri az da olsa yapılmıştır ancak yapılan düzenlemeler genelde büyük ve kurumsal partilerin lehine olmuştur. Bu çalışmada Türkiye’de mevzuat bağlamında siyasi partiler arası rekabet eşitliği incelenmiştir. Adil rekabeti engelleyen hususlara değinilmiş ve konu ile ilgili birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyasi parti, demokrasi, Türk Siyasal Hayatı, hukuk, Anayasa

Abstract

Political parties are organizations formed by people who have come together around a program, seeking the support of the people in order to realize the goals of power, and trying to seize power with the support of the people. They are the cornerstones of democratic life. Political parties compile the wishes and preferences of different segments of the society and transfer them to the political system. The aforementioned demands of the society present a rather scattered appearance in itself. In order for these demands to be put into practice, they must be formulated in a certain way, that is, they must be translated into policies. Political

parties create their goals and the necessary plan and program to achieve these goals, and circulate them in the political system. These also constitute the program that the political party undertakes to implement when it comes to power. They act as a bridge between the will of the people and the state administration. Political parties, action, program and method etc. When evaluated in terms of their functions, it is seen that although they perform similar functions, there are differences between them. On the one hand, the founders, deputies, voters; Organizations and ideologies, on the other hand, can be said to create this differentiation. In addition, historical and regional situations have different effects on the attitudes and behaviors of parties. Collecting such situations and going to party classifications has entered the field of political science. In representative democracy, representation is an important function of the political party. It is political parties that institutionalize representation. Therefore, the main function of political parties is to represent the people. Representation means that political parties carry the views and preferences of both their members and their voters into the political system. Political parties are important not only because of the diversity of functions they perform (representation, training of experts, pooling of interests, etc.), but also because the competition between the parties and the complex and mutual relations among themselves are critical in influencing and structuring political systems in practice. This network of relations is called the party system. The most common way of distinguishing different party systems from each other is to determine whether there are competitive equality or inequalities in the legal legislation of the parties competing for power. For the first time in Turkey, political parties gained a constitutional character with the 1961 Constitution. Then, with the Political Parties Law, comprehensive legal regulations were made about political parties. Likewise, regulations on political parties have been made in the Parliamentary Election Law and many legislations. In fact, regulations on political parties have been made since before the Republic, albeit minor ones, but the regulations were generally in favor of large and corporate parties. In this study, competition equality between political parties has been examined in the context of current legislation in force in Turkey. The issues that prevent fair competition were mentioned and some suggestions were made on the subject.

Keywords: Political party, democracy, Turkish Political Life, law, Constitution

Giriş

Kuruluş amacı ve fonksiyonlarının farklılığından dolayı çeşitli tanımları olmakla birlikte siyasal partiler, bireysel ya da kolektif olarak kendilerini belli bir politik etiketle özdeşleştiren kişilerin bir araya gelmesi olayıdır ve bu kişilerden bazıları örgütün içinde ya da dışında partinin amaçlarını gerçekleştirme eyleminde bulunurlar (Sarıbay, 2000: 137). Bu çerçevede Weber siyasal partiyi şu şekilde ele almaktadır; “siyasal partiler, birleşikliğe yönelik toplumsal ilişkileri, özgür bir biçimde bir bağımlılığa sokmayı öngörürler. Amacı kurumlaşmış grubun (parti) liderlerine bir ideali gerçekleştirmek ya da

militanlarına maddi olanaklar sağlamak için iktidarı almaktır” (Weber, 2003: 287).

Tanımda da görüldüğü gibi siyasal parti, düzenli ve devamlı bir örgüt içinde kişilerin iktidar olmak, yani onu elde etmek ve korumak amacıyla birleşmesi olayı olarak yorumlanmaktadır. Siyasal parti denildiğinde ilk olarak iktidar yarışına katılmış bir örgüt düşünülür. Bu yaklaşımdan ortaya çıkan anlam, partinin kuruluşundaki amacının iktidarı ele geçirmek olduğu, bu amacına ulaşmak için de bir örgüt kurduğu, bir örgüte sahip olduğu gerçeğidir. Her partinin, mutlaka iktidara tek başına geçme olasılığı düşünülemezine göre, iktidara geçmek isteği başka partilerle birleşme, koalisyon kurma şeklinde de olabilir.

Modern siyasal sistemlerde artık siyasal partiler olmadan demokratik rejimlerin işleminin mümkün olmayacağı ortak kabul gören bir anlayıştır (Sarıbay, 2000: 136). Gerçekten de demokratik işleyişin temel aktörlerinden bir olarak siyasal partiler, siyasal katılımın örgütlü ve etkin bir düzeyde gerçekleştirildiği alanlar haline gelmişlerdir. Öyle ki, günümüz demokrasilerinde anayasal rejimin işleyişi, kuvvetler ayrılığı, hükümet sistemi ve parlamentoların işleyişinde partilerin temel belirleyici rol üstlendikleri söylenebilir. Bu nedenle siyasal rejim üzerindeki etkileri bakımından parti olgusu, siyaset sosyolojisinin önemli inceleme alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu çerçevede günümüz demokratik toplumlarında siyasi partiler, rejimlerin en temel unsurlarıdır. Bir ülkede halk, yönetimde söz sahibi olduğunu sandıkta gösterebilmektedir ve bu faaliyet de siyasi partiler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Siyasi partilerin hayatta kalabilmeleri için ise ülkede hukuki bir zemin olması elzemdir (Erdoğan, 2016: 62).

Türk Anayasa’sında da siyasi partiler hakkında “*demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları*” olarak bahsedilmektedir. Tabii ki gerek Anayasa’da gerekse de diğer mevzuatta siyasi partiler hakkındaki tek ibare bu değildir. Türkiye’de günümüze kadar oldukça fazla sayıda siyasi parti kurulmuştur. Bu partilerden birçoğu siyaset sahnesine kendisinden kaynaklı olmayan nedenlerden ötürü veda etmek durumunda kalmıştır. Gerek askeri darbeler gerekse de sivil darbeler sonucunda çoğu siyasi parti varlığını devam ettirememiştir. Mevzuatın yoruma açık ifadeleri, keyfi uygulamalar veya rekabet ortamındaki adaletsizlik sebebiyle ise birçok parti ya çok kısa ömürlü olmuş ya da bir “*tabela partisi*” olmaktan öteye gidememiştir.

Çalışmanın temel amacı, Türkiye Cumhuriyeti’ndeki mevzuatın ilgili maddelerini inceleyerek Türk siyasal hayatındaki rekabet eşitliğini

tartışmaktadır. Bu bağlamda da bu çalışmada önce siyasi partiler ve işlevleri hakkında bilgiler verilmiştir. Türk siyasal hayatını ilgilendiren mevzuatın tarihçesine de değinildikten sonra güncel mevzuat incelenmiş; Türkiye’de kapatılan siyasi partiler üzerinde durulmuş ve mevzuattan kaynaklanan adaletsiz rekabet üzerine birtakım önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır. Araştırma esnasında incelenen 1982 Anayasası, 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu (SPK) ve 2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu (MSK) bu çalışmanın temel konularını oluşturmaktadır.

1. Siyasi Partiler

Her ne kadar iktidarı elde etme ve sürdürme mücadeleleri çok eski tarihlere kadar dayansa da modern anlamda siyasi partilerin varlığı 19. yüzyılın ortalarında görülmeye başlamıştır (Dursun, 2014: 257). Bu zamana kadarki oluşumlar ise genelde ortak bir amaç doğrultusunda seçkin bir ailenin veya liderin etrafında toplanan hizipler olarak değerlendirilmektedir (Turan, 2017: 262). Bu oluşumlar, otokratik monarşiler içinde geliştikleri ve nüfuzlu kişilerin etkisi altında kaldıkları için genelde “*saray partisi*” olarak adlandırılmaktadırlar (Heywood, 2012: 321).

Siyasal partiler, kavram olarak çok eski olmasıyla birlikte¹ Batı’da 19. yüzyıl boyunca, seçme hakkının yaygınlaşmasına ve parlamentoların egemenliklerini kabul ettirmesine bağlı olarak gelişim göstermişlerdir (Örs, 2006: 5). Parlamentoların yaygınlaşması, siyasal yakınlaşma ekseninde parlamentolarda siyasal gruplar oluşmasına neden olmuştur. Parlamento üyeleri eylemlerinde uyum sağlayabilmek ve tekrar seçilebilmek için ortak niteliklerine göre gruplaşma gereğini duymuşlardır. Oy hakkı genişleyip yaygınlaştıkça, adayları tanıtabilecek ve oyları bunlara yöneltebilecek komiteler yoluyla seçmenlerin örgütlenmesi zorunluluğu da artmıştır. Dolayısıyla partilerin doğuşu, parlamento gruplarının ve seçim komitelerinin doğuşuyla sözkonusu olmuştur (Duverger, 1993: 15). Bu anlamdaki ilk partiler ABD’de görülmüştür. Amerikan anayasasının yaratıcıları olan “ülkenin kurucu önderleri”nin partilere duyduğu nefrete rağmen, Federal Parti 1800 yılındaki Amerikan başkanlık seçimlerinde taban parti olarak ortaya çıkmıştır.

---

¹ Siyasi partilerin kavram olarak geçmişi ortaya çıktıkları 19. yüzyıldan çok fazla gerilere, Roma İmparatorluğu dönemine gider. Roma İmparatorluğu’nda “parti” kavramı, Senato tarafından kontrol edilen şeref payelerini, ücretleri ve terfileri tartışmak üzere asillerin ve halkın bir araya gelmelerini anlatmakta kullanılırdı. O zamandan 17. yüzyıla kadar olan süre içinde kavram değişikliğe uğrayarak, özellikle hizip ve çıkar grubu gibi anlamları da içerir olmuştur (Sarıbay, 2000: 136).

Pek çok muhafazakâr ve liberal parti, yaşamlarına yasama hizipleri olarak başlamışlardır. Bir süre sonra, daha geniş bir seçmen grubuna seslenmeye zorlanarak, seçim bölgelerinde şubeler, yerel temsilciler gibi parlamento dışında bir mekanizma geliştirmişlerdir. Buna karşın, sosyalist partiler ve dini etnik grupları temsil eden partiler ise değişmez bir şekilde devletin dışında işlevlerini yerine getiren toplumsal hareketler ve çıkar grupları olarak doğmuşlardır. Bunun devamında ise bu partiler, resmi seçimleri kazanma ve devlet siyasasını etkileme konusunda umutlu ve tamamen olgunlaşmış parlamenter partiler haline gelmişlerdir. 20. yüzyılın başlarıyla birlikte partiler, toplumu önemli ölçüde etkileyen sosyal ve diğer bölünmelerin politik temsilcileri haline gelerek çok çeşitlenmişlerdir (Heywood, 2012: 358).

Siyasi partilerin varoluş amacı ve nihai hedefi iktidar sahibi olmaktır. Toplumsal ve siyasal tasarımlarını uygulamaya aktarmak için iktidara sahip olma hedefi bu yapılara politik karakterini kazandıran ve onu baskı gruplarından, diğer katılım kanallarından farklılaştıran temel özelliğidir (Duverger, 1964: 122). Fakat siyasi partilerin tek işlevi yönetmek ve politikalarını uygulamak değildir. Partiler iktidar hedeflerini hayata geçirmek üzere faaliyet gösterirken aynı zamanda toplumu ve siyasal yaşamı etkileyen birçok işlevi de yerine getirmektedirler.

2. Türk Siyasi Tarihinde Siyasi Partiler Mevzuatı

Türk siyasi tarihinde iktidara muhalif siyasi hareketler Tanzimat Fermanı sonrasında gizli bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Bu hareketler siyasi amaçlı olsalar da modern anlamda bir parti niteliği taşımamaktadırlar. Nitekim Türk siyasi tarihinin ilk anayasası olan 1876 Kanun-i Esasi, dernek kurma özgürlüğünü bünyesinde barındırmamaktadır ancak yine de 1865 yılında kurulmuş muhalif bir topluluk olan Yeni Osmanlılar Cemiyeti, modern anlamda bir siyasi parti olarak yorumlanmasa da; Türk tarihinin ilk siyasi partisi olarak kabul edilebilmektedir (Dursun, 2014: 278). 1876 tarihine kadar faaliyetlerini sürdüren bu cemiyetin temsilcileri, Osmanlı'nın ilk ideologları olarak tanımlanmaktadır (Beydilli, 2013: 430). Onun da öncesinde, 1859 yılında kurulan Fedailer Cemiyeti, aslında Osmanlı'da kurulan ilk cemiyettir.

1839 Tanzimat Fermanı, 1876 I. Meşrutiyet ve 1908 II. Meşrutiyet, Cumhuriyet dönemini de etkileyecek olan toplumsal ve siyasal yapılanmaların, parlamenter sistemin ve anayasal geleneğin çıkış noktaları olmuşlardır. Bugünkü anlamı ile modern siyasi partilerin görülmeleri ise 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu ile başlamıştır. Bu kanun 1938 yılına kadar

sivil toplum örgütlenmelerini düzenlemiştir. Dernek kurma özgürlüğünü getiren bu kanun, cemiyetlerin gizli olmaması esasını getirmiştir. 1909 yılında Kanun-i Esasi’ye getirilen bir madde ile dernek kurma hak ve özgürlüğü de anayasal güvence altına alınmıştır. II. Meşrutiyet, Osmanlı’da demokratik gelişmelere dair ciddi adımlar atılmasına vesile olmuştur. II. Meşrutiyet’in gölgesi altında gerek anayasaya gerek kanunlara dair birçok değişiklik yapılmıştır (Arslan, 2010: 58).

Millî Mücadele sürecinden Cumhuriyet’in ilanına kadar Türkiye’de siyasi partiler adına herhangi bir hareketlilik söz konusu değildir. Sadece, Cumhuriyet’in ilk siyasi partisi olan Halk Fırkası’nın temellerini atmış olması bakımından Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC) bu noktada önem teşkil etmektedir. Zaten ARMHC’nin kuruluş tarihi olarak kabul edilen Sivas Kongresi; yani 4-11 Eylül 1919 tarihleri, Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) ilk kurultayı olarak kabul edilmektedir. Nitekim 23 Nisan 1920 tarihinde toplanan Büyük Millet Meclisi’nin ilk üyeleri ARMHC delegelerinden oluşmaktadır. Zaten ilk zamanlarında meclis tamamen ARMHC’nin temel ilkeleri üzerine kurulu bir durumdadır. Bunun temel amacı da son Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından da onaylanmış Misak-ı Milli’yi uygulamaya geçirerek tüm ülkede barışı ve huzuru temin etmektir (Atatürk, 2006: 548). Bu meclis göreve başlar başlamaz, 29 Nisan 1920’de, ilk adımını Hıyanet-i Vatanîye Kanunu’nu ilan ederek otoritesini sağlamlaştırmak amacıyla atmıştır. Ardından yeterli görülmeyen bu kanunun üzerine Firariler Hakkında Kanun gibi yeni bir düzenleme ve İstiklal Mahkemeleri de eklenecektir. Kuşkusuz ki bu faaliyetlerin nedeni yeni kurulan merkezi otoriteye muhalif olanların sindirilmesine ve iç düzenin sağlanmasına yöneliktir (Yurttaş Özcan, 2011: 40).

Cumhuriyet’in ilanı sonrasında kurucu meclis tarafından değil de TBMM tarafından hazırlanmış olan 1924 Anayasası, 1960 Darbesi’ne kadar yürürlükte kalmıştır. Bu anayasada, yasama başlığı altında seçme ve seçilme ile ilgili, meclis ile ilgili ve milletvekilliği ile ilgili maddeler düzenlenmiş ancak sosyal ve siyasi haklar adına herhangi bir değişiklik yapılmamıştır (Gözübüyük, 2005: 51).

Çok partili hayata geçene kadar Türkiye’de siyasi partiler Cemiyetler Kanunu’na tabi olmuşlardır. Çünkü 1924 Anayasası’nda siyasi partiler hakkında herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Sadece meclis iç tüzüğünde siyasi partiler tanınmaktadır. Bu nedenle de mecliste sandalyesi olmayan siyasi partilerin tam anlamıyla bir siyasi varlık gösterdiklerinden

bahsetmek mümkün değildir (Yazıcı, 2015: 62). 1909 tarihinde ilan edilmiş olan bu Cemiyetler Kanunu, 1938 yılına kadar üzerinde birtakım değişiklikler yapılarak kullanılmaya devam etmiştir. Aralık 1923'te bu kanunda yapılmış olan en önemli değişikliklerden birisi, hükümete cemiyetlerin idari ve iktisadi işlemlerini denetleme yetkisinin verilmiş olmasıdır (Ekizceleroğlu, 2015: 128).

1960 Darbesi sonrası iktidarı ele geçiren Milli Birlik Komitesi, mevcut siyasi partilerin faaliyetlerini durdurmuş; il ve ilçe merkezlerinde örgütlenmelerini yasaklamıştır. 1961 yılında hazırlanan ve yayınlanan Anayasa ile birlikte siyasi partiler anayasaya ve yasal düzenlemelere konu olmaya başlamışlardır. 1962 yılında da Türkiye'deki siyasal hayatı düzenlemesi için Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Anayasa Mahkemesi'nde siyasi partiler hakkında davalar görülmektedir ve bunun nedeni de siyasi partilere bir güvence temin etmektir (Turhan, 2002: 131). 13 Temmuz 1965 tarihinde kabul edilen 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu (SPK) ile ilk defa siyasi partiler hakkında detaylı bir çalışma yapılmıştır. Kanunun en önemli noktalarından birisi mali yardımlar, bağışlar, devlet destekleri gibi gelir kaynaklarının belirlenmesi üzerine olmuştur.

1980 yılında gerçekleşen askeri darbe sonucu, faaliyette olan siyasi partiler ve TBMM lağvedilmiş; siyasi parti liderleri yargılanmışlardır. 7 Kasım 1982 tarihinde de darbeyi gerçekleştiren Milli Güvenlik Konseyi'nin belirlemiş olduğu danışma meclisi bir Anayasa hazırlamış ve halk oylaması sonucu %92'lik yüksek bir oranla kabul edilmiştir. Yürürlüğe giren Anayasa'da siyasi partiler ile ilgili birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Anayasa'nın ardından seçimler yapılmadan evvel 22 Nisan 1983'te 2820 sayılı SPK yayınlanmıştır.

3. İlgili Mevzuat Açısından Türkiye'de Siyasi Partiler Arası Rekabet Eşitliği

3.1. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

1980 darbesi sonrası, darbecilerin belirlediği bir danışma meclisi tarafından hazırlanan Anayasa, Türkiye'de halen kullanılmaktadır. Anayasa, ilki 1987 yılına olmak üzere günümüze kadar bazı değişikliklere uğramıştır. Anayasa'da çalışmanın konusuyla -siyasi partiler arasındaki rekabet eşitliği- ilgili bazı hükümler şu şekildedir:

• “*Siyasi partilere devlet, yeterli düzeyde ve hakça mali yardım yapar. Partilere yapılacak yardımın, alacakları üye aidatının ve bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir* (Anayasa, Md. 68/8).

Siyasi partilere devlet yardımına dair bu ilkenin yanında yöntemi de belirtilmelidir. Bu sayede de devlet yardımı yöntemleri, iktidarlar değiştikçe iktidara göre biçimlenmekten kurtulabilecektir. Nitekim günlük siyasi endişeler nedeniyle devlet yardımı hususundaki eşitlik ve adillik ilkelerinde yasal değişiklikler yapılma imkânı mevcuttur (Uzun, 2011: 237). Buna ek olarak devlet yardımları doğrudan parti merkezlerine değil de partinin tüm kademeleri arasında paylaştırılmalı ve böylece gelirin parti merkezinde erimesinin önüne geçilmelidir (Topuzkanamış, 2013: 199). Hazine yardımlarının büyük partiler arasında paylaşıyor olması adaleti, demokrasiyi ve rekabet eşitliğini sakatlayan bir unsurdur (Hatipoğlu, 2009: 247). Kuşkusuz bir siyasi partinin sadece aidatlarla işlevlerini yerine getirmesi mümkün değildir. Bağış toplama konusunda ise iktidar partileri veya köklü partiler çok daha avantajlı konumdadır. Bu nedenle adil bir rekabet ortamı sağlanması, partilerin çıkar gruplarının eline bırakılmaması ve fırsat eşitliği için gerçek anlamda hakkaniyetli devlet yardımı gereklidir (Çoban, 2008: 628).

• “*Siyasi partiler, ticari faaliyetlere girişemezler*” (Anayasa, Md. 69/2).

Cumhuriyet Halk Partisi’nin, İş Bankası’nda sahip olduğu hisseler burada tartışmaya açıktır. Nitekim hem Anayasa’nın bu maddesinde hem de SPK’nın 67. Maddesinde siyasi partilerin ticari faaliyetlere girişmeleri net bir şekilde yasaklanmıştır. Kaldı ki mevzuatta CHP ve İş Bankası’nın istisna tutulduğu hiçbir hüküm bulunmamaktadır. Yalnız, Mustafa Kemal Atatürk’ün vasiyetinin varlığı bu hususta yargının elini bağlamaktadır. Ayrıca CHP’nin de buradan bir gelir elde etmediği, sadece payların Türk Dil Kurumu (TDK) ve Türk Tarih Kurumu (TTK)’na aktarılışında aracı bir rol oynaması da yine bu maddeye aykırılık konusunda net bir ispat niteliği taşımamaktadır (Bitiren, 2020). Ancak bu hususun üzerine düşülmesini isteyen kesim, CHP’nin bu gelirleri TDK veya TTK’ya aktarmadığını ve her türlü ticari faaliyet yasak olduğu için şirketlerin yönetim kurullarına üye atayamayacaklarını iddia etmektedirler (Kekeç, 2020). Nitekim Türk Ticaret Kanunu’nda ticari işler “*Bu Kanunda düzenlenen hususlarla bir ticari işletmeyi ilgilendiren bütün işlem ve fiiller ticari işlerdendir*” olarak tanımlanmıştır (Md. 3). Yani bu açıdan değerlendirildiği zaman CHP’nin İş

Bankası yönetimine üye göndermesi ve bankada hisse sahibi olması açıkça bir ticari faaliyettir. Hatta eğer bir gün mevzu bahis kişi veya hisseler sebebiyle bir uyuşmazlık çıkarsa CHP ticari bir davanın tarafı olacaktır (Beyaz, 2016).

Cumhuriyetin kuruluş yıllarının olağanüstü şartları ile kurulmuş olan, tek parti döneminin bir yansıması olarak devlet ile bütünleşmiş CHP'nin; bir bankada hisse sahibi olması o dönemin koşullarında olağan bir durum olarak değerlendirilebilir. Ancak günümüzde siyasal rekabette eşitlik ilkesi doğrultusunda bu konu tartışmaya müsait bir konudur. Bu hususta CHP'nin kendi milletvekilleri aracılığı ile söz konusu hisselerin hazineye devredilmesi siyasal etik ve rekabet eşitliği açısından düşünülebilir (Beyaz, 2016). Veya buna benzer bir imkân eşitlik ilkesi gereğince bütün siyasal partilere de tanınabilmelidir.

• *“Siyasi partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesince siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Anayasa Mahkemesi, bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştay'dan yardım sağlar. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir”* (Anayasa, Md. 69/3).

Siyasi partilerin denetim işlerinin Anayasa Mahkemesine bırakılması şüphesiz ki daha güvenceli bir denetim sağlanması amacıyla. Parti kapatma davalarında da nitelikli oy çoğunluğu aranması yine parti özgürlüğüne verilen önemin bir göstergesidir. Ancak siyasi partilerin mali denetimlerinin Anayasa Mahkemesi tarafından değil de uzmanlığı, faaliyet alanı ve bir hesap mahkemesi niteliği bakımından doğrudan Sayıştay tarafından yapılması çok daha isabetli olacaktır (Abdülhakimoğulları, 2002: 179).

Her ne kadar 1999 yılında, Sayıştay'dan yardım alınması ibaresi kanuna eklenmiş olsa da bu yeterli bir düzenleme değildir. Ancak denetimin Sayıştay tarafından ve yaptırımların Anayasa Mahkemesi tarafından gerçekleştirilmesi makul olabilecektir (Uslu ve Yavuz Dalgıç, 2020: 308). Ayrıca Anayasa Mahkemesi partilerin mali denetimlerini, kendisine gönderilen belgeler üzerinden gerçekleştirmektedir. Ülkemizde siyasi partilerin bilançolarını kaydetmeleri için standart bir muhasebe usulü mevcut değildir bu nedenle her parti kendi tarzına göre kayıt tutmaktadır. Bu durum da Anayasa Mahkemesi'nin onlarca farklı usulde hazırlanmış evrak ile

uğraşmasına ve işlerin daha da zorlaşmasına neden olmaktadır. Yine denetim alanındaki bir başka problem de partilerin sadece merkez teşkilatlarının denetlenmeleri ancak büyük oranda kaynak aktarılan taşra teşkilatlarının denetlenmemeleridir (Uzun, 2011: 242-243). Buna ek olarak da siyasi partilerin devlet yardımı haricindeki gelirleri ise olması gerektiği gibi denetlenmemektedir (Bahar, 2011).

• *“Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir”* (Anayasa, Md. 69/7).

Siyasi partilerin temelli kapatılması yerine devlet yardımlarından kısmen veya tamamen mahrum bırakılması genelde daha demokratik bir yöntem olarak düşünülmektedir (Karakoç, 2013: 67). Ancak bu durum yaptırımlar açısından bir eşitsizliğe neden olmaktadır. Nitekim devlet yardımlarından mahrum bırakma yaptırımı, sadece bu yardımı alan siyasi partiler üzerine uygulanabilmektedir. Devlet yardımı alamayan siyasi partiler ise direk kapatma yaptırımı ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu da yine küçük partiler için dezavantaj yaratan ve rekabet eşitliği ilkesini zedeleyen bir durumdur (Çoban, 2008: 634).

• *“Cumhurbaşkanlığına, siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ile en az yüz bin seçmen aday gösterebilir”* (Anayasa, Md. 101/3).

Türkiye’de ilk defa 24 Haziran 2018 seçimlerinde uygulanan Cumhurbaşkanlığı seçimi de, aday gösterilme şartları bakımından tartışmaya açıktır. Maddeye göre bir kişinin Cumhurbaşkanı aday olabilmesi için ya meclisteki bir siyasi parti grubu tarafından ya da bir önceki seçimlerde en az %5 oy almış bir siyasi parti tarafından gösterilmesi şartları; Cumhurbaşkanı adaylarının hali hazırdaki siyasi aktörler arasından gösterilmesi anlamına gelmektedir. Cumhurbaşkanı aday gösterilmek için gerekli olan bir diğer şart ise en az yüz bin seçmen tarafından aday gösterilebilmektir. Ancak bu koşul da siyasi hayata yeni atılmak isteyen bir birey için oldukça zorlayıcı bir koşuldur. Nitekim bu şart altında seçimlerin gizliliği ve vicdan özgürlüğü ilkesini de sakatlar niteliktedir. Çünkü bir Cumhurbaşkanı aday için imza veren bir seçmen, tarafını baştan belli etmiş olacaktır (Öz, 2018).

3.2. 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu

1982’de kabul edilen Anayasa’nın Türkiye’deki siyasi partiler, Batı demokrasilerinde görülmediği kadar disipline edilmişlerdir (Turhan, 1997: 398). Bu sıralarda çıkarılan ve daha sonra pek çok değişikliğe uğrayan SPK’nın son haline göre çalışma ile ilgili olan bazı hükümler aşağıdaki gibidir:

- “*Siyasi partilerin genel merkezi Ankara’da bulunur*” (SPK, Md. 8/2).
- “*Siyasi partilerin seçimlere katılabilmesi için illerin en az yarısında oy verme gününden en az altı ay evvel teşkilat kurmuş ve büyük kongrelerini yapmış olması veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunması şarttır*” (SPK, Md. 36/1).
- “*Bir ilde teşkilatlanma, merkez ilçesi dâhil o ilin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurmayı gerektirir*” (SPK, Md. 36/2).

Bu maddeye göre siyasi partiler en az 41 ilde ve bu illerin de her birisinin ilçelerinin üçte birinde teşkilatlanmak zorundadır. Bu madde parti kalabalığını engellemesi açısından olumlu yorumlanabilmektedir, nitekim oy pusulasında çok fazla partinin olması hem pusula düzeninde problemlere yol açacak hem de geçersiz oyların sayısını artıracaktır (Atar, 2006: 214). Ancak katılım sağlayabilme ve örgütlenme özgürlüğü açısından olumsuz yorumlanabilmektedir (Şafak, 2016: 67). Nitekim 24 Haziran 2018’de yapılan Cumhurbaşkanı ve 27. Dönem Milletvekili Seçimlerine, o esnada Türkiye’de tam faal 77 siyasi parti bulunmasına rağmen (Yargıtay, 2020) sadece 8 siyasi parti katılabılmıştır (YSK, 2018). Özellikle başta iktisadi yetersizlikler nedeniyle birçok problem yaşayan küçük siyasi partilerin bu şartı yerine getirmeleri hayli zordur (Yılmaz ve Ezici, 2017: 1980).

- “*Siyasi partilerin gelirleri amaçlarına aykırı olamaz* (SPK, Md. 61). “*Siyasi partiler ticari faaliyette bulunamazlar, kredi veya borç alamazlar* (SPK, Md. 67). “*Siyasi partiler, ikametleri ile amaç ve faaliyetleri için gerekli olanlardan başka taşınmaz mal edinemezler. Partiler, amaçları içinde olmak şartıyla sahip oldukları taşınmaz mallardan gelir sağlayabilirler*” (SPK, Md. 68).

Buna göre siyasi partilerin gelir elde etme yollarının bir hayli kısıtlanmış olduğu görülmektedir. Hazine yardımı almak için gerekli şartları taşıyamayan bir siyasi parti kendi finansmanını kendi sağlama çabası içine girecek ancak birçok sınırlamaya tabi kalacaktır. Özellikle reklam ve

tanıtımın çok önemli olduğu günümüzde siyasi partilerin büyük finansmanlara ihtiyaçları vardır (Yılmaz ve Ezici, 2017: 1987).

• “*Siyasi partiler amaçlarına ulaşmak için gerekli gördükleri siyasi faaliyetleri kapsamında her türlü harcama yapabilirler*” (SPK, Md. 47/4).

Gelirleri bakımından oldukça fazla sınırlamaya tabi tutulan siyasi partilerin, giderleri konusunda herhangi bir sınırlamaları bulunmamaktadır. Siyasi partilerin örgütlenme amacıyla tutacakları binaların kiralaları, binaların içlerinin döşenmesi, elektronik cihazlar, elektrik, su ve ısınma gibi faturaları ve işlemlerin kayıt altına alınmaları gibi temel ve oldukça yüksek giderleri vardır. Bunun yanı sıra aslında daha da önemli olan propagandalar için çeşitli afişler, broşürler, organizasyonlar, reklam ve tanıtım faaliyetleri özellikle seçim zamanlarında en yüksek gider kalemleri olarak değerlendirilebilirler (Erdem, 2017: 3120).

• “*Siyasi partiler: Genel ahlak ve adaba aykırı, amaçlar güdemezler ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar*” (SPK, Md. 78/e).

Bu maddede bulunan “genel ahlak ve adap” ibaresinin daha da açıklanması yerinde olacaktır. Nitekim yoruma ziyadesiyle açık bir maddedir. Bugüne kadar bu madde üzerinden bir hadise yaşanmamış olsa da bu yaşanmayacağı anlamına gelmemektedir. Kanunda bu ve bunun gibi yoruma açık ve keyfi uygulamalara yol açabilecek maddelerin revize edilmesi düşünülmelidir (Sevinç, 2005: 268).

• “*Yüksek Seçim Kurulunca son milletvekili genel seçimlerine katılma hakkı tanınan ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 33’üncü maddesindeki genel barajı aşmış bulunan siyasi partilere her yıl Hazineden ödenmek üzere o yılki genel bütçe gelirleri "(B) Cetveli" toplamının beş binde ikisi oranında ödenek mali yıl için konur* (SPK, Ek Md. 1).

Siyasi partilere devlet tarafından yapılacak yardımları düzenleyen bu maddeler hakkaniyete uygun olarak değerlendirilmemektedir. Nitekim bu düzenlemelerin iktidara gelen her partinin değiştirebilmesine imkân sunması, bu yardım ölçütlerinin kökleşmesini engellemekte ve bazı sorunlar meydana getirmektedir. Bu hususta da küçük partiler, diğerlerine göre daha zor koşullar altında seçim yarışına katılmak durumunda kalmaktadırlar (Bahar, 2011: 117). İktidara gelen partilerin hazine yardımlarını sürekli değiştirmesi siyasal sistemin kurumsallaşmasına da darbe vurmaktadır (Yüce, 2011). Gelinek nokta, hazine yardımlarının amacının aksine dönüşmüş, haksız rekabeti artıran bir hal almıştır.

Ayrıca hazine yardımından fayda sağlayan siyasi partilerin toplam gelir kaynakları arasında bu yardımların ne kadar yer kapladığı da önemli bir sorudur. Nitekim büyük oranda bir hazine yardımının belli başlı partiler arasında paylaşılması ülkedeki partilerin birer “Hazine Partisi” olmalarına ve devletleşmelerine neden olmaktadır. Böylece siyaset de artık bir meslek haline gelmekte, sermaye yoğun bir süreç olmakta, siyasi partiler devlete bağımlı olmakta ve devletin bir parçası konumuna gelmektedirler (Gençkaya 2002). Nitekim finansman kaynağının büyük bölümünü aidatlar ve bağışlar yolu ile toplayacak siyasi partiler, topluma mali yönden bağımlı olacak ve toplumsal taleplere de daha duyarlı olmak zorunda kalacaktır (Uzun, 2011: 235).

3.3. 2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu

10 Haziran 1983 tarihli Resmî Gazete’de 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu (MSK) yayınlanmıştır. Bu kanun da ilki 1986 yılında olmak üzere günümüze kadar birçok değişikliğe uğramıştır. Sözkonusu bu kanun son hali ile genel olarak değerlendirildiğinde, gelirini sadece sabit maaş ile kazanabilen, okumuş ve tecrübeli kesimin aday olabilmesi önünde engel teşkil eden yönleri bulunmaktadır. Nitekim aday olmak isteyen ve bu kanunda sayılan meslek grubu mensubu bireyler adaylık öncesi istifa etmekte, seçimler bittikten sonra seçilemezse yine aynı şekilde kamu kuruluşunda görevlerine geri dönebilmektedirler. Ancak bu kanun, birçok yetenekli bireyin aday adaylığı hususunda caydırıcı bir içeriktedir. Nitekim çalıştığı birim kamu kurumu olmayan bireyler işlerini bırakmadan ve maddi kayba uğramadan aday olabilmektedir ancak kamu görevlilerinde bu durum ciddi problemler yaratmaktadır. Bu kanunda aday adaylığı için ilgili maddenin (Md. 18) düzenlenmesi ile siyasetteki “serbest meslek” etkisi azalarak daha zengin ve demokratik bir ortam oluşturulabilecektir (Atar, 2006: 227).

- “Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların %10’unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar” (MSK, Md. 33).

2018 yılı başlarında seçim mevzuatı ve siyasi partiler mevzuatı üzerinde yapılmış olan değişikliklerin iki parti sistemini avantajlı hale getirmek ve oyların dağılmasını önlemek için yapıldığı düşünülmektedir. %10’luk seçim barajının düşürülmeyip de partilerin ittifaklar ile seçime katılmalarının yolunun açılması, normalde barajı geçemeyecek partilerin de barajdan muaf tutulması gibi bir imkân sağlamaktadır (Keskinsoy ve Kaya, 2018: 92).

Bilhassa 1980li yıllarda siyasal sistem üzerine yapılan değişiklikler genelde büyük partiler lehine seyretmiştir (Bulut, 2010: 6). 80’li yılların siyasal sisteme getirdiği bu baraj sisteminin ise çoğulcu demokratik yapıya olumsuz bir etki ettiği düşünülmektedir. İstikrarı sağlamak amacıyla seçim sistemine getirilen bu barajın da 1991-2002 arası koalisyon hükümetlerini önleyememiş olması ve ülkedeki mevcut siyasi partilerin fazlalığını ve aşırı bölünmüş yapısını da engelleyememiş olması tartışmaya değer bir konudur (Bahçeci, 2005: 373). Elbette ki seçim barajının komple kaldırılması mantıklı bir hareket olmayacaktır. Nitekim çok partili bir demokrasi demek bütün partilerin yönetimde olması anlamına gelmemektedir. Ancak hem istikrarın sağlanabileceği hem de küçük partilere de iktidar olabilme şansının verilebileceği bir düzenleme şarttır. Örneğin yüzde üç ila beş arasında bir baraj konularak hem gerçekten gereksiz yer işgal eden siyasi partiler elekten geçirilmiş olur, hem de toplumdaki farklı siyasal eğilimlerin temsili arasında bir denge sağlanmış olur. Dünya’da başka hiçbir demokratik ülkede yüzde on gibi yüksek bir baraj uygulaması söz konusu değildir (Kuzu, 1999: 291).

Bu madde adaletli temsil açısından incelendiğinde, çok yüksek oranda oyun parlamentoda temsil edilebilmesini de engelleyen bir maddedir. Türkiye bunun en çarpıcı örneğini 2002 seçimlerinde yaşamıştır. Bu seçimlerde baraj uygulaması nedeni ile parlamentoya girememiş siyasi partilere verilen oy oranı %45,3’tür. Yani, seçmenlerin %45,3’ünün tercihleri parlamentoda temsil imkânı bulamamıştır. Bu oy oranının da yaklaşık 11,5 milyon kişiye tekabül ettiği düşünüldüğünde ne kadar yüksek bir rakam olduğu gözlemlenebilecektir. Hâlbuki o dönemde seçim barajı %5 bile olsaydı, oyların yaklaşık %36 gibi bir oranı da meclis içerisinde temsil hakkı bulmuş olacaktı (Bulut, 2010: 9).

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde, siyasi partiler arasında yaşanması gereken demokratik rekabet, ne yazık ki yerini zamanla demokratik nitelikten uzak ve rasyonel bir rekabete yöneltmektedir. Hatta bu şiddet ve tehdide varan boyutlara bile ulaşabilmektedir. Mevcut sistem özellikle iktidar partilerinin devletin imkânlarını kötüye kullanmasına da fırsat vermektedir. Bu da siyasette yıkıcı bir rekabete neden olmaktadır. Yıkıcı rekabetin bazı görünüş formları aşağıdaki gibidir (Akartürk, 2008: 61):

- Mecliste çoğunluğa sahip olan parti veya partilerin, seçim sistemlerinde kendi lehlerine düzenlemeler yapabilmeleri,

- Özellikle yerel seçimlerde, iktidar partisinin rakip partilere oy çıkan yerlere hizmet götürmemesi ya da bu konu ile ilgili tehditlerde bulunması,
- Devlet imkânlarını kullanarak seçmenlere oy karşılığı çeşitli menfaatler sağlanması,
- Parti yasakları veya kapatılmaları hususlarında düzenlemeler yaparak rakipleri sindirmek veya elimine etmek,
- Genel ya da yerel seçimlerde yolsuzluk yapılması, kendi menfaati adına hile karıştırılması,
- Partilere yapılan devlet yardımları, devlet radyo veya televizyon kanallarındaki propaganda ve reklam konularında eşitsiz uygulamalar,
- Rakip partilerin stratejileri konusunda yasadışı yollar ile bilgi sızdırılması (Siyasi casusluk),
- Parti içi seçimlerde de yönetimin veya belirli hiziplerin rüşvet, baskı veya şantaj yolu ile haksız rekabete neden olmaları, parti içi seçimlere hile karıştırılması,
- Parlamentodaki milletvekillerinin oylarının akıbetini değiştirmek için verilen rüşvetler.

Partiler arası veya parti içi siyasi rekabetin yıkıcı nitelikler taşıması, her şeyden evvel halkın demokrasiye olan inancını sarsmaktadır. Bu da siyasal hakları da özgürlükleri de zedelemektedir. Hukuksal düzenlemeler aracılığı ile siyasi hayatta ideolojik çoğunluğun, adil bir seçim sisteminin ve fırsat eşitliğinin sağlanarak gerçek manada bir siyasi rekabet ortamının yaratılması gerekmektedir.

Türkiye, demokratik hayatta henüz çok genç bir ülkedir. Son saltanat yönetimi Osmanlı'nın yıkılmasının ardından ilan edilen Cumhuriyet ile Türkiye, demokrasiye geçiş için yavaş ve temkinli adımlar atmaya başlamıştır. Her ne kadar meclis 1920'de kurulmuş, Cumhuriyet 1923 yılında ilan edilmiş olsa da, Türkiye demokrasi ile 1946 yılında; gerçek manada demokrasi ile de 1950 yılında tanışabilmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın ardından Batı demokrasilerinde dâhil siyasi partiler birtakım yasaklamalara tabi tutulmuşlardır. Çünkü siyasi partilerin özgürlükçü demokratik düzen için her ne kadar hayati olsalar da bu düzen

üzerinde ciddi tehlikeler de yaratabildikleri görülmüştür. Bu nedenle de demokratik rejimler, yıkılma tehlikesine karşı kendilerini korumaya almak zorunda kalmışlardır. Bu durum her ne kadar mecburiyetten kaynaklansa da dengeli bir yaklaşımın sağlanması zaruridir. Nitekim özgürlükçü demokrasilerde siyasi partilerin niteliklerinin aşırı derecede sınırlandırılması özgürlükçü demokratik düzeni korumak değil de anayasal düzeni korumak amacına dönüşebilmektedir. Bu da toplumların tek sesli bir vaziyete sürüklenmelerine neden olarak demokrasi bağlamında tartışmaya açılan bir husus olmaktadır (Hakyemez, 2002: 3).

Siyasi partiler demokratik düzenin vazgeçilmez unsurları olarak nitelendirilseler de siyasal hayatın tamamının partilerin eline bırakıldığı bir sistem, demokrasinin sadece partiler demokrasisine indirgenmesine neden olacaktır. Bu da yasama yetkisinin ve yürütme gücünün kötüye kullanılmasına, kamu yönetiminde liyakat ilkesinin zedelenmesine ve denetim mekanizmasının işlevsiz kalmasına neden olacaktır. Hem yasama hem de yürütme gücünü elinde bulunduran iktidar partisi; devletin imkânlarını da bu partizan tutumuna alet edecek ve sistem bir parti devlete dönüşecektir (Akartürk, 2008: 57). Türkiye’de kamu kaynaklarının seçim zamanlarında kullanılmasını engelleyen düzenlemelerin seçim yasalarında eksik olduğu aşikârdır. Nitekim seçim zamanları sosyal yardım hizmetleri, temel atma törenleri, kamuya ait araç ve personellerin kullanılması, muhalefetin propagandalarının engellenmesi, ilçelerin il yapılması gibi birçok imkân iktidar partisi adına seferber edilebilmektedir (Alkan, 2006: 150). Bu nedenle de bu yasakların sürelerinin minimum bir aya çıkarılması faydalı olacaktır (Uzun, 2011: 239).

Ülkemizde, siyasi partilerin gelir kaynaklarına dair birçok sınırlama ve düzenleme mevcuttur ancak giderlerine dair herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Büyük ve zengin partilerin veya zengin adayların seçim zamanları sahip oldukları maddi imkânlar sayesinde diğer partilere nazaran oldukça fazla avantajlı konumdadırlar. Partilerin hazineden alacakları devlet yardımlarının toplanan aidatlar ve bağışlar ile dengeli bir mekanizmaya oturtulması, partilerin gelir kalemlerinde hem bir denge sağlayacak hem de partilerin halk desteğini kaybetme ihtimalini göze alamamalarına vesile olacaktır (Uzun, 2011: 240).

Seçim barajının varlığının seçmenin algısı üzerinde etkisi olduğu da ispatlanmış bir konudur (Çınar ve Göksel, 2019: 41). Bu durumun devam edeceğini düşünen seçmenler “nasıl olsa barajı geçemez” algısı ile küçük

partilere oy vermekten ziyade hâlihazırdaki büyük ve kurumsal partilere oy verecektir. Seçimlerdeki bu sistem de küçük partilerin marjinalleşmesine, sadece belli bir platform oluşturma amacı gütmelerine, iktidar veya muhalefet olmak gibi bir gayelerinin olmamasına yol açmaktadır (Duverger, 1993: 376).

Seçmenlerin algıları üzerinde büyük etki oluşturan bir başka unsur da kuşkusuz ki, seçimlerden önce yayınlanan parti oyları ile ilgili kamuoyu araştırmalarıdır. Bu sebeple bu tarz araştırmaların yayınlanmaları, ülkelere göre çeşitli sınırlamalara tabii tutulmaktadır. Ülkemizde kanuni düzenleme yeterli görülse de denetim konusunda problemler yaşanmaktadır. Bilhassa belirli partileri destekleyen yayın kuruluşları bu sonuçları haber adı altında sunmaktadırlar. Bu hususta bu tarz araştırmaların seçimlerin en az 3 ay öncesinde bitirilmeleri önerilebilir (Atar, 2006: 219). Bu şirketlerin ve yayın kuruluşlarının destekleyecekleri partiler tabii olarak büyük partiler olacağı için, yine küçük partiler adına adaletsiz bir ortam doğacaktır.

Tüm bu değerlendirmeler ve Anayasa, SPK ve MSK'daki bazı ilgili maddelerden hareketle siyasi hayatta adil rekabetin sağlanabilmesi için aşağıdaki hususların dikkate alınması tavsiye edilebilir:

- Siyasi partilere yapılan devlet yardımlarında sabit yöntem belirlenmelidir. Belirlenen bu yöntemlerin değişen iktidarlara göre keyfi düzenlemelere maruz kalması engellenmelidir.

- Ya Cumhuriyet Halk Partisi'nin İş Bankası ile arasındaki ilişki düzenlenmeli ya da benzer imkânlar eşitlik ilkesi doğrultusunda bütün siyasi partilere tanınmalıdır.

- Siyasi partilerin gelir kaynakları mevzuatta gereğinden fazla sınırlandırılmıştır. Devlet yardımı almaya hak kazanamayan partiler için finansman bulmak zaten zor olduğu gibi, bir de gelir kaynakları bakımından zorlayıcı maddelere tabidirler.

- Siyasi partilerin giderleri üzerinde mevzuatta herhangi bir sınırlama yoktur. Bu da büyük ve köklü partilerin harcamalarının oldukça hoyratlaşmasına neden olmaktadır, yeni kurulan veya küçük partilerin rekabette şanslarını oldukça düşürmektedir. Bu nedenle siyasi partilerin en az gelirlerine getirilen sınırlamalar kadar, giderlerine de sınırlamalar getirilmesi daha uygun olacaktır.

- Siyasi partilerin mali denetimleri doğrudan bu işin uzmanı olan Sayıştay tarafından; diğer denetimleri ise Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmalıdır.

- Siyasi partilerin mali denetimlerinin kolaylaşması açısından, her partinin uyması gereken bir muhasebe usulü belirlenmelidir.
- Siyasi partilerin sadece devlet yardımlarına dair olanları değil elde ettikleri bütün gelirler ve kaynakları olması gerektiği gibi denetlenmelidir.
- Siyasi parti denetimleri sadece merkez teşkilatları ile sınırlı tutulmamalı, taşra teşkilatları da denetime tabi olmalıdır.
- Siyasi partilere uygulanmakta olan yaptırımlardan kapatılma veya devlet yardımlarından mahrum bırakılma seçeneklerinin yanına seçimlere katılımın engellenmesi veya geçici faaliyet durdurulması gibi daha adil seçenekler getirilmelidir. Bir siyasi partinin siyasal hayattan çekilmesine mümkün merteye halk karar vermelidir.
- Cumhurbaşkanlığına aday olabilmek şartları hafifletilecek şekilde düzenlenmelidir.
- Siyasi partilerin genel merkezlerinin Ankara’da bulunması zorunluluğu kanaatimizce gereksiz bir uygulamadır. Zaten maddi açıdan oldukça dezavantajlı olan yeni veya küçük partiler için bu zorunluluk fazladan bir külfet meydana getirmektedir. Bu madde en azından mecliste temsil edilen siyasi partilerin genel merkezleri olarak güncellenebilir.
- Siyasi partilerin seçimlere katılmadan önce 41 ilde ve bu illerin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurma zorunlulukları örgütlenme özgürlüğü ve katılım sağlayabilme açısından olumsuz bir durumdur. Bu madde nedeniyle birçok siyasi parti hiçbir seçime katılmadan siyaset sahnesinden silinmektedir.
- SPK’nın 78/e maddesindeki “genel ahlak ve adap” ibaresi oldukça genel ve keyfiyete neden olabilecek bir maddedir. Bu maddenin daha da detaylandırılması ve keyfi uygulamalara sebep olmaması sağlanmalıdır.
- SPK’da partilerin isimlerine eklenmesi yasaklanan ideolojiler ile ilgili maddeler düzenlenmelidir. Mevzuat bütün ideolojilere eşit durmalıdır. İdeolojisi ne olursa olsun tüm siyasi partilerin akıbetlerini halkın belirlemesi en uygun yöntem olacaktır.
- MSK’nın bazı meslek gruplarının siyasete katılmasını engelleyen 18. Maddesi düzenlenmelidir. Nitekim pratikte hiçbir anlamı olmayan bu madde, sadece rekabette eşitlik haklarını zedeleyen bir maddedir. Gerçekten tecrübeli ve yetenekli olabilecek bireylerin ülke yönetiminde söz sahibi

olmasını engelleyen bu madde nedeniyle siyaset sadece serbest meslek erbaplarının eline bırakılmaktadır.

- %10'luk seçim barajının gereğinden fazla yüksek olduğu su götürmez bir gerçektir. Ülkemizde sürekli tartışmalara konu olan bu barajın, daha makul seviyelere çekilmesi düşünülmelidir. Elbette tamamen kaldırılması sağlıklı bir yöntem değildir ancak diğer demokratik ülkelerde olduğu gibi %3 ila %5 gibi daha makul seviyelere indirilmesi mantıklı bir çözüm yolu olacaktır.

- Ülke siyasetinin sadece partiler bazında döndürülmesini engellemek için, bağımsız adaylık koşulları da düzenlenmelidir. Makul seviyelerde olacak şekilde bağımsız adaylara da sadece amacına yönelik kullanmak üzere maddi manevi destekler sağlanabilmelidir.

- Seçim mevzuatı anayasal düzeni değil de demokratik düzeni korumak amacıyla baştan revize edilmeli, 1980 darbesinin militarist karakterinden arındırılmalıdır.

- İktidar partilerinin seçim dönemlerinde devlet imkânlarını kullanarak kendi lehinde çeşitli faaliyetler gerçekleştirmesi engellenmeli ve sınırlandırılmalıdır.

- Kamuoyu araştırmaları seçimler üzerinde manipülasyon yaratmaması açısından, seçimler gerçekleşmeden çok önce sonlandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

1961 Anayasası (20 Temmuz 1961). <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm> (E.T.: 26.07.2021).

648 Siyasi Partiler Kanunu (16 Temmuz 1965). *Resmi Gazete*. Sayı: 12050. Sayfa: 3-15. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12050.pdf> (E.T.: 26.07.2021).

Abdulahkimoğulları, Erdal (2002). Türkiye'de Siyasi Partilere Yapılan Devlet Yardımı ve Siyasi Partilerin Mali Denetimi. *Liberal Düşünce*. 169-180.

Alkan, Mehmet Ö. (2006). Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri (Siyaset Bilimi ve Siyaset Sosyolojisi Yaklaşımıyla). *Anayasa Yargısı*. 23. 133-165.

Altınbaş, Selcen (2019). Türkiye’de Parti Yasaklarının Parti Kapatma Davaları Üzerinden Okunması. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(1). 44-59.

Anayasa, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> (E.T.: 10.07.2021).

Arslan, Zehra (2010). Ağustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusan’da Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında İttihat ve Terakki Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(11). 57-72.

Atar, Yavuz (2006). Seçim Hukukunun Güncel Sorunları. *Anayasa Yargısı*. 23. 211-235.

Atatürk, Mustafa Kemal (2006). Nutuk. (Derleyen: Kemal Bek). İstanbul: Bordo Siyah

Bahar, Esra (2011). *Siyasi Partilerin Finansmanı ve Mali Denetim*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Bahçeci, Barış (2005). 1982 Anayasası Döneminde Çoğulcu Demokrasi Açısından Milletvekili Seçimi Hukukunda Karşılaşılan Sorunlar. *AÜHFD*. 54(3). 365-396.

Beyaz, A. Alp (2016). Siyasi Partiler Kanunu Bakımından CHP'nin Banka Hissedarlığı Meselesi. *İTS Hukuk Siyasi Partiler Hukuku*. <https://www.itshukuk.com/single-post/2016/09/17/Siyasi-Partiler-Kanunu-Bak%C4%B1m%C4%B1ndan-CHPnin-Banka-Hissedarl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-Meselesi> (E.T.: 23.07.2021).

Beydilli, Kemal (2013). Yeni Osmanlılar Cemiyeti. TDV İslam Ansiklopedisi. (43). 430-433.

Bitiren, Gökhan (2020). Dünden Bugüne CHP’nin İş Bankası Hisselerinin Hazineye Devri Tartışması. *ListeList*. <https://listelist.com/chp-is-bankasi-hisseleri/> (E.T.: 25.07.2021)

Bulut, Nihat (2010). Temsilde Adalet – Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri. *EÜHFD*. 14(3-4). 1-18.

Çınar, Yetkin & Göksel, Türkmen (2019). *Türkiye’de Yeni Seçim ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne İlişkin Sayısal Analizler ve Politika Önerileri*. Tepav Yayınları: Ankara.

Çoban, Ali Rıza (2008). Devlet Siyasi Partilere Hakça ve Yeterli Düzeyde Yardım Yapıyor Mu?. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 11(1-2). 601-639.

Dursun, Davut (2014). *Siyaset Bilimi* (7. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Duverger, Maurice (1964). *Politikaya Giriş*. (Çeviren: Samih Tiryakioğlu). Varlık Yayınları: İstanbul.

-----, Maurice (1993). *Siyasi Partiler*. (Çev: Ergun Özbudun). İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Ekizceleroğlu, Rengül. (2015). *Türkiye’de Siyasi Partilerin Finansmanı ve Siyasi Rekabette Eşitlik*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Erdem, Nazlı (2017). Siyasi Partilerin Finansmanı ve Mali Denetimi. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref ERTAŞ’a Armağan*. (19) Özel Sayı. 3105-3145.

Erdoğan, Didem (2016). Siyasi Partilerin Temsili Demokrasi Üzerindeki Etkileri. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 59-74.

Evran Topuzkanamış, Şafak (2013). Siyasi Partilere Devlet Yardımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. (14) 2. 167-203.

Gençkaya, Ömer Faruk (2002). Siyasetin Finansmanı ve Siyasal Partiler. *ASOMEDYA*. <http://genckaya.bilkent.edu.tr/DEVPAR.htm> (E.T.: 24.07.2021).

Gözübüyük, Şeref. (2005). Açıklamalı Türk Anayasaları (Yapılışları, Özellikleri ve yapılan Değişiklikler). *Turhan Kitabevi*. Ankara.

Hakyemez, Yusuf Şevki (2002). 2001 Yılında Yapılan Anayasa Değişikliklerinin Siyasal Parti Özgürlüğü Üzerindeki Etkileri. *Anayasa Yargısı*. 18(1). 1-24.

Hatipoğlu, Atakan (2009). Siyasi Partilere Hazine Yardımı: Sosyolojik Bir Değerlendirme. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 41. 233-250.

Heywood, Andrew (2012). *Siyaset* (6. Baskı). Ankara: Adres Yayınları.

Karakoç, Rıfat (2013). 1982 Anayasası’nın Siyasi Partilere İlişkin Düzenlemeleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 3(2). 55-70.

Kekeç, Ahmet (2020). İş Bankası'nı CHP'nin Tasallutundan Kurtarmak Vatandaşlık Görevidir. *Akşam Gazetesi*. <https://www.aksam.com.tr/yazarlar/ahmet-kekec/is-bankasini-chpnin-tasallutundan-kurtarmak-vatandaslik-gorevidir/haber-1045726> (E.T.: 24.07.2021).

Keskinsoy, Ömer & Kaya, Semih Batur (2018). Türkiye’nin Hükümet Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme. *TBB Dergisi*. (137). 67-96.

Kuzu, Burhan (1999). Bugünkü Seçim Sistemimiz ve Bazı Öneriler. *Anayasa Yargısı*. 16. 254-293.

Mert, Yenal Lütfü (2008). *Cumhuriyet Döneminde Kapatılan Siyasi Partiler Kapatma Davaları, Gerekçeleri ve Sonuçları*. İklim Basım Yayın Dağıtım: Ankara.

Örs, Birsen (2006). Siyasal Temsil. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi*. 35. 1-22.

Öz, Vecdet (2018). Son Dakika: 100 Bin İmzayı Toplayamayan Vecdet Öz Konuştu. *Haber Türk*. <https://www.haberturk.com/son-dakika-100-bin-imzayi-toplayamayan-vecdet-oz-konustu-1958310> (E.T.: 25.07.2021).

Sarıbay, Ali Yaşar (2017). *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Sevinç, Murat (2005). Türkiye Komünist Partisi Kapatma Davası ve Devlet Yardımından Mahrum Bırakma Yaptırımını. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 60(2). 255-272.

Siyasi Partiler Kanunu (SPK). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf> (E.T.: 15.07.2021).

Şafak, Ali (2016). Anayasa Çalışmaları Perspektifinden Siyasal Partiler ve Seçim Sistemi. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*. 5(12). 54-83.

Turan, Erol (2017). *Siyaset*. Konya: Palet Yayınları.

Turhan, Mehmet (1997). Siyasi Parti Kapatma Davaları. *Yeni Türkiye*. 13(17). 374-405.

Turhan, Mehmet (2002). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Siyasi Parti Kapatma Davaları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(3). 129-150.

Türk Ticaret Kanunu (TTK). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf> (E.T.: 24.07.2021).

Uslu, Ferhat & Yavuz Dalgıç, Melike (2020). Siyasi Partilerin Mali Denetimi: Anayasa Mahkemesi'nin 2019 Yılı Kararları Ekseninde Kısa Bir Analiz. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 6 (2). 281-312.

Uzun, Cem Duran (2011). Anayasa Önerilerinde Siyasi Partilerin Finansmanı ve Yeni Bir Öneri. *TBB Dergisi*. 94. 235-258.

Weber, Max (2003). *Sosyoloji Yazıları*, (Çev. Taha Parla), İstanbul: İletişim Yayınları.

Yargıtay (2020). Faaliyette Olan Siyasi Partiler. <https://www.yargitaycb.gov.tr/documents/ek1-1585723095.pdf> (E.T.: 24.07.2021).

Yazıcı, Hazan. (2015). *Türk Anayasalarında Siyasi Partiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Yılmaz, Levent & Ezici, Erhan (2017). Sosyal Medya Küçük Siyasal Partiler Açısından Yeni İmkanlar Sunuyor mu?. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 22(15), 1979-1989.

YSK (2018). 24 Haziran 2018 Pazar Günü Yapılan 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi Yurt İçi Seçim Sonucu. <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018MV-96A.pdf> (E.T.: 24.07.2021).

Yurttaş Özcan, Fatma (2011). Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Muhalefet: İkinci Grup. *Bilgi*. (22). 33-53.

Yüce, Müge (2011). Siyasetin Finansmanı Sorunu ve Çözüm Önerileri. *Başkanlık Referandumu Paneli*. <http://bakanlikreferandumu.siyasaliletisim.org/blog/2008/07/22/siyasetin-finansman-ve-coezuem-oenerileri/> (E.T.: 24.07.2021).